

Πρόλογος

Το ειδικό αυτό τεύχος της *Επιθεώρησης Εκπαιδευτικών Θεμάτων* είναι αφιερωμένο στην Ευέλικτη Ζώνη· μια καινοτομία που βασίζεται στην αναμόρφωση του σχολικού χρόνου και στην καλλιέργεια συνεργατικής και διαθεματικής προσέγγισης της μάθησης αλλά και ανάπτυξης της κριτικής σκέψης, της συλλογικής προσπάθειας και της βιωματικής δράσης του μαθητή μέσα από ανάλογες δραστηριότητες και σχέδια εργασίας. Στη ζώνη αυτή αναπτύσσονται θεματικές ενότητες που δεν μπορούν εύκολα να προβληθούν στο επίπεδο της τυπικής διδασκαλίας. Η Ευέλικτη Ζώνη εκφράζει την αντίληψη για ένα δημιουργικό και ελκυστικό σχολείο. Με το εν λόγω πιλοτικό πρόγραμμα καλλιεργούνται στους μαθητές ειδικές γνώσεις, στάσεις και κοινωνικές δεξιότητες μέσα από μια διερευνητική προσπάθεια, η οποία στοχεύει στην ανάπτυξη των ενδιαφερόντων τους. Κάτω από αυτό το πρίσμα, το ανά χειράς τεύχος εστιάζεται στη μεθοδολογική προσέγγιση για την επιτυχή εφαρμογή της προτεινόμενης καινοτόμου δράσης, η επιτυχία της οποίας εξαρτάται εν πολλοίς και από το μαχόμενο εκπαιδευτικό.

Θα ήταν παράλειψή μας να μην εκφράσουμε και από αυτή τη θέση τις ιδιαίτερες και θερμές ευχαριστίες μας προς τα μέλη του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου που συνέβαλαν στην προσπάθεια να μορφοποιήσουμε την πρότασή μας για την Ευέλικτη Ζώνη σε καινοτόμο πιλοτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα, το οποίο συνάντησε στην τάξη ακόμα και τον ενθουσιασμό διδασκόντων και διδασκομένων, γεγονός που απηχεί ένα σημαντικό και αισιόδοξο μήνυμα. Θερμές ευχαριστίες εκφράζουμε, επίσης, προς τους αρθρογράφους και σε όσους συνετέλεσαν στην παρουσίαση και επιμέλεια αυτής της συλλογικής προσπάθειας. Με την πεποίθηση ότι οι εργασίες που δημοσιεύονται θα διευκολύνουν τους εκπαιδευτικούς στην εξοικείωση με τους βασικούς άξονες της Ευέλικτης Ζώνης, προσδοκούμε στην επιτυχή εφαρμογή της και στην αναβάθμιση της ποιότητας της εκπαίδευσης στη χώρα μας.

ΣΤΑΜΑΤΗΣ Ν. ΑΛΑΧΙΩΤΗΣ

*Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Καθηγητής Γενετικής και πρώην Πρύτανης
του Πανεπιστημίου Πατρών*

Η Ευέλικτη Ζώνη του σχολείου

Σταμάτης Ν. Αλαχιώτης, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

Περίληψη

Η Ευέλικτη Ζώνη της υποχρεωτικής εκπαίδευσης αποτελεί καινοτομία του Υ-ΠΕΠΘ μέσω του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου που αποβλέπει στην αναβάθμιση του κοινωνικού και πολιτιστικού ρόλου του σχολείου, συμβάλλοντας έτσι στην επιδιωκόμενη ενίσχυση του σχολικού παιδαγωγικού περιβάλλοντος. Η εν λόγω καινοτομία βασίζεται στη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης, προωθεί την ανάπτυξη σχεδίων εργασίας (projects), την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και ενισχύει τη δημιουργική και διερευνητική μάθηση και την κριτική σκέψη. Μπορεί, επίσης, να λειτουργήσει και να καταδειχθεί σαν ένα «φίλτρο» στο οποίο θα δοκιμαστούν τα τρέχοντα πιλοτικά προγράμματα και θα δοκιμάζονται τα μέλλοντα, για να διαφανεί ποιο μπορεί να «επιβιώσει» και να αποτελέσει συστατικό στοιχείο της Ευέλικτης Ζώνης και του σχολείου γενικότερα.

Η κοινότοπη αναφορά στην αναγκαιότητα ανάπτυξης της δημιουργικότητας του παιδιού, οι σχετικές παιδαγωγικές «διαγνώσεις», αναλύσεις και προτάσεις, ενώ παίρνουν πολλές φορές τη μορφή «συνταγής», δεν απαντούν ξεκάθαρα στο πιο βασικό σχετικό ερώτημα: τι να κάνουμε, δηλαδή, για να γίνουν δημιουργικά τα παιδιά μας. Γι' αυτό χρόνια τώρα ψελλίζουμε διάφορα περιβωματικών προσεγγίσεων και συλλαβίζουμε περί δημιουργικού σχολείου, ανάπτυξης της κριτικής σκέψης κ.ά.

Ο προβληματισμός απόλυτα ορθός, οι επιχειρηθείσες προσπάθειες αδιαμφισβήτητα σεβαστές, οι δυσκολίες αναμφίβολα σοβαρές, η απόσταξη όμως του επιθυμητού αποτελέσματος δύσκολη. Το θέμα δεν είναι βέβαια καινούργιο, δεν αναδύθηκε σήμερα. Σήμερα, όμως, μπορεί να θεωρηθεί και ως

Ο κ. Σταμάτης Ν. Αλαχιώτης είναι Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, Καθηγητής Γενετικής και πρώην Πρύτανης του Πανεπιστημίου Πατρών.

πρόβλημα πιο ώριμο προς λύση και ως επιτακτική απάντηση στην πρόκληση της νέας πολύπλοκης πραγματικότητας. Ο Εκπαιδευτικός Όμιλος με τη σημαντική προσφορά του στα εκπαιδευτικά θέματα της Χώρας είχε ανιχνεύσει τον εν λόγω προβληματισμό. Η πρόταση για την ενιαία συγκεντρωτική διδασκαλία ήταν μια σοβαρή εισαγωγή στο θέμα και η μέθοδος σχεδίων εργασίας (project) μια επιτυχής προσέγγιση.

Στον παρονομαστή, ωστόσο, αυτών των προσεγγίσεων πρέπει να σημειώσουμε ότι η προσπάθεια διαθεματικής και δημιουργικής προσέγγισης επικεντρωνόταν εν πολλοίς στον τρόπο οργάνωσης των μαθημάτων και στη δημιουργία θεματικών πυρήνων. Η βάση αυτή διαμορφωνόταν από τους συντάκτες του προγράμματος και ο εκπαιδευτικός συνέβαλλε με την προσπάθειά του να προκαλέσει το ενδιαφέρον του μαθητή σε συγκεκριμένο θέμα, που είναι πιθανόν να μην τον ενδιέφερε άμεσα. Από την άλλη πλευρά η μέθοδος των σχεδίων εργασίας (project) είναι μια περισσότερο δημιουργική διαδικασία και αντανakλά μια καλύτερη προσέγγιση του θέματος, καθώς προκαλεί το ενδιαφέρον του μαθητή, ο οποίος μπορεί να συμμετάσχει και στην επιλογή του θέματος.

Μια, όπως πιστεύουμε, συνδυαστική προσέγγιση που απαντά ίσως ακόμα καλύτερα στον προβληματισμό περί καλλιέργειας και διαπαιδαγώγησης του μαθητή προς την κατεύθυνση της δημιουργικής μάθησης είναι η προταθείσα από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Ευέλικτη Ζώνη. Και τούτο γιατί η παρέμβαση στο ωρολόγιο πρόγραμμα είναι πολύ μικρή και αξιοποιείται με τον πιο εποικοδομητικό τρόπο, καθώς ανοίγεται ένα παράθυρο ελευθερίας, επικοινωνίας και σύνδεσης της σχολικής ζωής με την κοινωνία και την πραγματικότητα. Η Ευέλικτη Ζώνη θεραπεύει, επίσης, τη γενικά αποδεκτή αντίληψη της διαθεματικής προσέγγισης και βέβαια κινείται μέσα από τις συντεταγμένες των δημιουργικών μεθόδων διδασκαλίας, όπως η προαναφερθείσα μέθοδος σχεδίων εργασίας, καλλιερώντας, παράλληλα, και την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της συλλογικής προσπάθειας.

Η καλλιέργεια, λοιπόν, της δημιουργικότητας του μαθητή είναι ένα δύσκολο εγχείρημα. Και τούτο, γιατί ενώ είναι μια στάση πέραν κάθε συζήτησης απαραίτητη, κανένας ακόμα δεν γνωρίζει πώς αναπτύσσεται και κατ'επέκταση πώς διδάσκεται, γιατί δεν είναι γνώση και η καλλιέργειά της δεν μπορεί να προγραμματιστεί. Γι' αυτό δεν υπάρχει μαγική συνταγή για την ανάπτυξη της δημιουργικότητας. Υπάρχουν όμως προσπάθειες που φαίνονται θετικές. Για να αναπτυχθούν π.χ. οι δημιουργικές ικανότητες του μαθητή πρέπει να θεωρήσουμε ως βασική παράμετρο το ενδιαφέρον του. Η δημιουργικότητα είναι το προϊόν αναζήτησης, μια ανακάλυψη που πρέπει να καλλιεργηθεί με φυσικό τρόπο για να νιώσει ο μαθητής εμπιστοσύνη και αυτοπεποίθη-

ση, για να μην οδηγηθεί στην ανακάλυψη υποκατάστατων. Αντίθετα, πρέπει να βοηθηθεί από το εκπαιδευτικό σύστημα και τον εκπαιδευτικό να ανακαλύψει το άγνωστο χάρισμά του, το ίχνος της ιδιοφυΐας του, το ταλέντο του σε κάτι.

Η Ευέλικτη Ζώνη δεν προτείνεται, βέβαια, ως πανάκεια για την αντιμετώπιση κάθε εκπαιδευτικού προβλήματος. Απαντά όμως πιο πειστικά σε ορισμένα προβλήματα και μπορεί να καλλιεργήσει μια γενικότερη αντίληψη για την κατάκτηση της γνώσης και τη δημιουργικότητα. Το πλαίσιο αυτό πρέπει να εμπλουτίζεται και να ενισχύεται από ανάλογη μεθοδολογία και εκπαιδευτικό υλικό, το οποίο θα συμβάλλει στην αρμονική κοινωνικοποίηση του μαθητή. Προς την κατεύθυνση αυτή πολύ σημαντική είναι η χρησιμοποίηση και η αξιοποίηση ενός πρωτότυπου *πολυθεματικού βιβλίου*-φακέλου.

Το λεγόμενο, λοιπόν, *πολυθεματικό βιβλίο* που προτείναμε και το οποίο αποτέλεσε τον πυρήνα συμπύκνωσης της πρότασής μας για την Ευέλικτη Ζώνη αναφέρεται σε ποικίλα θέματα, που επεξεργάστηκαν αφιλοκερδώς καταξιωμένες προσωπικότητες των γραμμάτων, των επιστημών και των τεχνών της χώρας μας και αποτελεί μια έγκυρη πηγή πληροφόρησης για επίκαιρα αλλά και για διαχρονικά θέματα, βοηθώντας το μαθητή να κατανοήσει την πραγματικότητα και να την αντιμετωπίσει δημιουργικά. Τα κείμενα του εν λόγω ποιήματος συνοδεύονται από βιβλίο με ποικίλες δημιουργικές-διαθεματικές δραστηριότητες και Οδηγό για την εκπόνηση σχεδίων εργασίας, που υπηρετούν τη βασική συλλογιστική, σύμφωνα με την οποία ο εκπαιδευτικός και ο μαθητής γίνονται «συνερευνητές» για τη γνώση, αναπτύσσοντας πρωτοβουλίες και συνεργασίες.

Το *πολυθεματικό βιβλίο* για τους μαθητές της ΣΤ' Δημοτικού με τίτλο *Βλέπω το σημερινό κόσμο* θα μπορούσε να αξιοποιηθεί και από μαθητές μικρότερων τάξεων (Ε', Δ' Δημοτικού). Πρόκειται για συλλογή είκοσι επτά κειμένων, τα οποία είναι ενταγμένα σε ευρύτερες ενότητες που αναφέρονται στη σχολική ζωή, το οικογενειακό περιβάλλον, την αγωγή υγείας και καταναλωτή, τις μορφές επικοινωνίας και τα Μ.Μ.Ε., την κοινωνία και την παγκοσμιοποίηση, τον πολιτισμό, τις επιστήμες και την τεχνολογία, το φυσικό περιβάλλον και την οικονομία, τα ναρκωτικά, τον αθλητισμό και το ολυμπιακό ιδεώδες, την κυκλοφοριακή αγωγή. Τα κείμενα του εν λόγω βιβλίου με ύφος απλό και εύληπτο εισάγουν το μαθητή στην κοινωνική πραγματικότητα και συμβάλλουν στην ενίσχυση του σχολικού παιδαγωγικού περιβάλλοντος. Με την κατάλληλη επεξεργασία τους μπορούν να συμβάλουν και στην καλύτερη σύνδεση του σχολείου με τον κοινωνικό του περίγυρο και να ενθαρρύνουν ιδιαίτερα τη συμμετοχή των γονέων στις δράσεις του σχολείου.

Το αντίστοιχο *πολυθεματικό βιβλίο* του Γυμνασίου με τίτλο *Ανιχνεύοντας*

το *Σήμερα*, Προετοιμάζουμε το *Αύριο* περιέχει, επίσης, πολλά ενδιαφέροντα θέματα της σύγχρονης εποχής. Σκοπός του είναι να ενημερώσει τους μαθητές υπεύθυνα και να τους βοηθήσει να συνειδητοποιήσουν ότι οι πολυποικίλες δραστηριότητες του ανθρώπου, ανέκαθεν και τώρα, «συνδιαλέγονται» και αλληλοσυμπληρώνονται. Το περιεχόμενό του εν λόγω βιβλίου έχει οργανωθεί σε ευρύτερες ενότητες - κεφάλαια όπου εντάσσονται τα ειδικά θέματα. Μερικά από αυτά τα θέματα αναφέρονται και στο αντίστοιχο βιβλίο του δημοτικού, σε ένα άλλο βέβαια επίπεδο. Στο γυμνάσιο, όμως, προσεγγίζονται επιπλέον και θέματα για τη γλώσσα, την ενέργεια, τη διατροφή, τη σεξουαλική αγωγή, το AIDS, τη διαφήμιση κ.ά. Τα θέματα του *πολυθεματικού βιβλίου*, δηλαδή, μπορούν να μελετηθούν και από τα μέλη της οικογένειας των μαθητών, ώστε να αναπτυχθεί ένας γόνιμος διάλογος μεταξύ του σχολείου και της οικογένειας.

Σημειώνεται, επίσης, ότι τόσο τα *πολυθεματικά βιβλία* όσο και όλες οι δραστηριότητες της Ευέλικτης Ζώνης δεν υποβάλλονται στη διαδικασία της τυπικής αξιολόγησης του μαθητή, δεν εξετάζονται, δηλαδή, αλλά βιώνονται με πολύ μεγαλύτερο παιδαγωγικό αποτέλεσμα. Η επιλογή των θεμάτων επαφίεται στην κρίση των μαθητών και εκπαιδευτικών, διότι εκείνο που προέχει δεν είναι η ποσότητα της ύλης που θα διδαχθεί ή η αξιολόγησή της αλλά η πληροφόρηση, η ενημέρωση, ο γόνιμος διάλογος, η καλλιέργεια της κρίσης και γενικά η υπεύθυνη στάση των μαθητών σε θέματα ατομικά που είναι συγχρόνως συλλογικά και κοινωνικά. Γι' αυτό η εκπόνηση *συλλογικών εργασιών* για ενδιαφέροντα θέματα αναβαθμίζει και την αντίληψη των μαθητών για την τυπική διδασκαλία στα αυτόνομα μαθήματα. Η συγγραφή π.χ. ενός «δημιουργικού» κειμένου από το μαθητή μπορεί να προσφέρει στην εκμάθηση της γλώσσας σοβαρό όφελος, συμπληρωματικά προς τους αναγκαίους μεν αλλά «μερικώς απεχθείς και άψυχους εν πολλοίς κανόνες». Το ίδιο και για τα άλλα μαθήματα. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί, ακόμα, ότι η συνεργασία των διδασκόντων για την εφαρμογή της Ευέλικτης Ζώνης θα μεγιστοποιήσει το προσδοκώμενο αποτέλεσμα γι' αυτό κανένας δεν αποκλείεται αλλά και κανένας δεν πρέπει να διεκδικεί την αποκλειστικότητα της Ευέλικτης Ζώνης.

Ένα άλλο πρόβλημα στο οποίο μπορεί να δοθεί απάντηση μέσα από την Ευέλικτη Ζώνη είναι τα πολλά και αξιολογικά καινοτόμα εκπαιδευτικά προγράμματα που έχουν εκπονηθεί (όπως της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, του «Μελίνα», της Αγωγής Υγείας κ.ά.), αλλά δε βρίσκουν χώρο στο ασφυκτικό ωρολόγιο πρόγραμμα. Η Ευέλικτη Ζώνη μπορεί να λειτουργήσει σαν ένα «φίλτρο» δράσης της «φυσικής επιλογής» στο οποίο θα δοκιμαστούν τα τρέχοντα προγράμματα και θα δοκιμάζονται τα μέλλοντα, για να διαφανεί

ποιο μπορεί να «επιβιώσει» και να αποτελέσει συστατικό της στοιχείο. Είναι μια «ομπρέλα», πέραν των άλλων, που μπορεί να καλύψει κάθε ενδιαφέρουσα παιδαγωγική καινοτομία, σκέψη και πρακτική.

Το μοντέλο αυτό της Ευέλικτης Ζώνης, που μόνο στο Συντονιστικό Συμβούλιο του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου συζητήθηκε δεκαεπτά φορές, αλλά και στα σχετικά Τμήματα του Π.Ι., φαίνεται να βρίσκει την αποδοχή του στην πράξη, στο σχολείο. Και τούτο γιατί πιλοτικά σχολεία αναφέρουν ήδη γοργή, θετική επίδραση στην κοινωνικοποίηση και τη δημιουργικότητα των μαθητών. Για του λόγου το αληθές αντιγράφουμε μερικά σχόλια πιλοτικών σχολείων:

α) Από τα Δημοτικά σχολεία: «Μειώθηκαν οι τσακωμοί και διαπληκτισμοί των μαθητών και οι εντάσεις τους κατά την είσοδο στην τάξη μετά το διάλειμμα». «Η καθολική συμμετοχή των μαθητών στο πρόγραμμα είναι κάτι που μας ξαφνιάζει». «Μη καλοί και καλοί μαθητές συμμετέχουν μέσα σε μια τάξη όχι όπως την ξέραμε, αλλά σε μια τάξη - οργανισμό που μαθαίνει να αναπτύσσει την κριτική τους σκέψη». «Διαπιστώνουμε ότι συνεχώς τονώνεται το αυτοσυναίσθημα των μαθητών». «Το σχολικό περιβάλλον γίνεται περισσότερο ευχάριστο και ενδιαφέρον». «Μαθητές που ένοιωθαν απομονωμένοι ή αξιολογούσαν τους εαυτούς τους περιπτώζοντας, τώρα δραστηριοποιούνται μέσα στην ομάδα τους». «Αλλά και εμείς οι δάσκαλοι με την πρωτοβουλιακή δράση που μας παρέχει απελευθερώνουμε δυνάμεις και δυνατότητες κρυμμένες έως τώρα». «Έχουμε συναντήσει και θετική ανταπόκριση της οικογένειας». «Η Ευέλικτη Ζώνη έκανε το σχολείο ελκυστικό για μεγάλο αριθμό παιδιών. Οι μαθητές, κυρίως των μικρών τάξεων, έδειξαν μεγάλη απογοήτευση (στη Β' Δημοτικού ξέσπασαν σε κλάματα), όταν οι δάσκαλοι τους ανακοίνωσαν την ολοκλήρωση της Ευέλικτης Ζώνης».

β) Από τα Γυμνάσια: «Οι περισσότεροι καθηγητές του σχολείου αγκαλιάσαμε το πρόγραμμα· οι μαθητές ενθουσιάστηκαν». «Αυτό ήταν κάτι πρωτόγνωρο και τους ενθουσίασε πραγματικά». «Ακόμα και μαθητές με μαθησιακά προβλήματα ή ανήκοντες σε μειονότητες (παλιννοστούντες, αλλοδαποί) συμμετείχαν με ενθουσιασμό». «Οι εκπαιδευτικοί που ασχολήθηκαν με το πρόγραμμα με ζήλο και με μεγάλη ευθύνη ενέπνευσαν στους μαθητές το δικό τους ενθουσιασμό». «Σφυρηλατήθηκε το πνεύμα της ομαδικότητας και της συνεργασίας και ασχολήθηκαν με θέματα που, κάτω από άλλες συνθήκες θα ήταν δύσκολο να ασχοληθούν». «Καταρχήν, είναι πολύ θετικά τα αποτελέσματα από την εφαρμογή (της Ε. Ζ.), εφόσον οι μαθητές είχαν τη δυνατότητα να αποκομίσουν έντονα βιώματα, γνώσεις και εμπειρίες καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς».

Πέραν των ενθαρρυντικών καταγραφών των σχολείων παρουσιάστηκαν και ορισμένα προβλήματα, όπως λ.χ. το αίτημα αύξησης των κονδυλίων για

τις λειτουργικές δαπάνες, περισσότερη επιμόρφωση, στενότερη συνεργασία με το Π. Ι. κ.ά. Οι προαναφερθείσες, ωστόσο, παραπομπές αποτελούν απάντηση σε κάποιες δικαιολογημένες ενστάσεις ως προς τη συζήτηση που έπρεπε να προηγηθεί, η οποία, όμως, έγινε με τη σχετική επιμόρφωση των σχολικών συμβούλων στην αρχή και μετά όλων των εκπαιδευτικών των πιλοτικών σχολείων. Το μοντέλο της Ευέλικτης Ζώνης ωστόσο, φαίνεται να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες εκπαιδευτικές ανάγκες. Κι αυτό, γιατί στα θετικά του στοιχεία συγκαταλέγεται η ανάπτυξη δεξιοτήτων μέσα από την ενεργητική και βιωματική μάθηση, με αποτέλεσμα τη βελτίωση της αυτοπεποίθησης των μαθητών και την ενδυνάμωση των ικανοτήτων τους να προβαίνουν σε σωστές επιλογές. Η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία ευνοεί τη συμμετοχική και συλλογική προσπάθεια, την ευελιξία, την αποδοχή του άλλου, την ψυχολογική του στήριξη αλλά και την καθιέρωση δημοκρατικών διαδικασιών. Αξιοποιείται, παράλληλα, η σχολική ζωή, καθώς δίνεται η δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να αναλάβει πρωτοβουλίες, να αποκτήσει περισσότερη διδακτική αυτονομία και να ξεφύγει από το ασφυκτικό πλαίσιο της τυπικής διδασκαλίας.

Η Ευέλικτη Ζώνη δεν αποτελεί μίαν αποσπασματική καινοτομία, αλλά εντάσσεται στο γενικότερο σχεδιασμό αλλαγής της θεώρησης του εκπαιδευτικού συστήματος της υποχρεωτικής εκπαίδευσης που προβάλλεται στο ολοκληρωμένο από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.). Ο χρόνος εφαρμογής της για μεν το δημοτικό ποικίλλει από 4 ώρες στις μικρές τάξεις μέχρι 2 ώρες στις δύο τελευταίες, για δε το Γυμνάσιο περιορίζεται αρχικά στις 2 ώρες την εβδομάδα. Η μικρή μείωση των ωρών διδασκαλίας για ορισμένα μαθήματα δε σημαίνει καθόλου υποβάθμισή τους αλλά αντίθετα αναβάθμισή τους, αφού το εύρος του γνωστικού τους περιεχομένου θα προβάλλεται και μέσα από τις δραστηριότητες αυτής της καινοτομίας.

Αξίζει να τονιστεί ότι ανάλογη αλλά όχι ταυτόσημη υποχρεωτική ζώνη στο ωρολόγιο πρόγραμμα έχει πρόσφατα καθιερωθεί στα σχολεία (Δημοτικά και Γυμνάσια) της Πορτογαλίας με τον τίτλο Area Escola. Στην εν λόγω ζώνη αναμορφώνεται, επίσης, ο σχολικός χρόνος (όπως και στην Ευέλικτη Ζώνη), προγραμματίζεται η εφαρμογή της με επέκταση του ωρολογίου προγράμματος, όπως και στην πρόταση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου για τα ολόημερα σχολεία και προσεγγίζεται η διαθεματικότητα στη βάση σχεδίων εργασίας (όπως και στην Ευέλικτη Ζώνη). Υπογραμμίζεται, επίσης, ότι οι προαναφερθείσες ομοιότητες είναι προσαρμοσμένες στις ιδιαιτερότητες της κάθε χώρας γι' αυτό και στην Πορτογαλία, την οποία βάλαμε στην συζήτησή μας, το σχετικό πρόγραμμα έχει προχωρήσει μέχρι την υποχρεωτική αξιολόγηση των μα-

θητών, γεγονός που δεν ισχύει στη δική μας πρόταση για την Ευέλικτη Ζώνη, την οποία θέλουμε ουσιαστική «όραση» στην καθημερινή πορεία των μαθητών μέσα στο σχολείο. Μια σοβαρή, επίσης, διαφορά αφορά το γεγονός ότι η Ευέλικτη Ζώνη εντάσσεται, όπως προαναφέραμε, ως συστατικό στοιχείο στη γενικότερη πρόταση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου για τη διαθεματικότητα (Δ.Ε.Π.Π.Σ. - Α.Π.Σ.) ενώ η Area Escola είναι περισσότερο αυτόνομη μορφή.

Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο ανέπτυξε κατά το σχολικό έτος 2001-2002 την πιλοτική εφαρμογή της Ευέλικτης Ζώνης σε 11 Νηπιαγωγεία, 176 Δημοτικά και 52 Γυμνάσια της χώρας, αστικά και ημιαστικά και ολοκληρώνεται η τελική αξιολόγηση και αποτίμηση του εγχειρήματος. Η ανταπόκριση των Δημοτικών σχολείων στο κάλεσμα επέκτασης της Ευέλικτης Ζώνης στο τρέχον σχολικό έτος (2002-2003) υπήρξε μεγάλη. Από τα υπερχίλια Δημοτικά Σχολεία που δήλωσαν συμμετοχή επελέγησαν 563. Τα Νηπιαγωγεία που επελέγησαν ανήλθαν στα 149. Κάποιο πρόβλημα υπήρξε με τα Γυμνάσια (43 για το 2002-2003), γεγονός που απαιτεί ανάλυση και λύση, καθώς σε αρκετά πιλοτικά Γυμνάσια υπήρξε επιτυχής εφαρμογή του προγράμματος, ενώ δε φαίνεται η σχετική ενημέρωση να έφτασε στο σύνολο των Γυμνασίων.

Αξιίζει να αναφερθεί, επίσης, ότι το πλούσιο διαθεματικό, υποστηρικτικό εκπαιδευτικό υλικό που έχει παραχθεί από το Π.Ι. και έχει διανεμηθεί σε όλα τα σχολεία της χώρας συνέβαλε στην επιτυχή πιλοτική εφαρμογή του προγράμματος. Το υλικό αυτό είναι ουσιαστικά ο καρπός της συνεργασίας του Π.Ι. με την ευρύτερη επιστημονική και εκπαιδευτική κοινότητα. Ενδεικτικά αναφέρεται αυτό που είχε επιλεγεί προσεκτικά μέσα από τα 85 Πειραματικά Προγράμματα Εκπαίδευσης (Π.Π.Ε) του έργου Σ.Ε.Π.Π.Ε. (Σχολεία Εφαρμογής Πειραματικών Προγραμμάτων Εκπαίδευσης) του Π.Ι. Τα Π.Π.Ε. που επιλέχθηκαν έτυχαν αναμόρφωσης, επεξεργασίας και προσθηκών σε συνεργασία με τους επιστημονικούς υπευθύνους που τα δημιούργησαν.

Εκτός από το πολυθεματικό βιβλίο που προαναφέραμε, ιδιαίτερα χρήσιμα θεωρούνται ο Οδηγός για την εφαρμογή της Ευέλικτης Ζώνης και το ανάλογο εποπτικό εκπαιδευτικό υλικό (διαφάνειες, ηχητικά αρχεία, λογισμικό, ταινίες, βίντεο). Οι εκπαιδευτικοί μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν το υλικό αυτό αυτούσιο ή τροποποιημένο για τις άμεσες διδακτικές τους ανάγκες αλλά και ως υλοποιήσιμη πρόταση για την παραγωγή παραπλήσιου, διαφορετικού ή συμπληρωματικού υλικού από τους ίδιους. Άλλωστε, η ενεργοποίηση και η δημιουργικότητα δεν αφορά μόνο τους μαθητές αλλά και τους διδασκόντες. Γι' αυτό πρέπει να τονιστεί ότι η Ευέλικτη Ζώνη έχει «ανοιχτή» θεματική και η τελική επιλογή των αντικειμένων μελέτης βασίζεται κυρίως στην αρχή της ελεύθερης συλλογικότητας και στην αρχή της ποικιλίας και του πλουραλισμού. Έτσι, αντισταθμίζεται η ανελαστικότητα της μονομέρειας και

ο πολυκερματισμός του παραδοσιακού σχολείου.

Ιδιαίτερη προσπάθεια έχει καταβληθεί από το Π.Ι. να εμπλουτιστεί ο Οδηγός της Ευέλικτης Ζώνης με σχέδια εργασίας που θα αξιοποιούν περισσότερο τα θέματα του *πολυθεματικού βιβλίου*, το οποίο κινδύνευσε να χαθεί στην πληθώρα του διαθεματικού υλικού που προωθήθηκε στα σχολεία. Η έμφαση που δίνεται στα σχέδια εργασίας βασίζεται στο γεγονός ότι η εν λόγω μέθοδος είναι καθαρά μαθητοκεντρική και πραγματοποιείται μέσα σε πλαίσια συλλογικής δράσης των μαθητών. Δηλαδή ως αφετηρία τους, τα σχέδια εργασίας, έχουν τους προβληματισμούς και τα ενδιαφέροντα μεμονωμένων ατόμων ή του συνόλου της διδακτικής ομάδας. Ο σχεδιασμός των εργασιών γίνεται με ευθύνη της ομάδας και στοχεύει κυρίως στην ολοκλήρωση κάποιου έργου που οδηγεί στη λύση ενός προβλήματος ή στην απάντηση κάποιου ερωτήματος, πάντα, βέβαια, μέσα από βιωματικές - επικοινωνιακές δραστηριότητες. Άλλοτε πάλι, το κοινό έργο παίρνει τη μορφή εικαστικής σύνθεσης ή χειροπρακτικής κατασκευής. Υπάρχει και η δυνατότητα να τεθεί και ο προβληματισμός ως πρόταση εκ μέρους του εκπαιδευτικού, με μοναδικό όμως στόχο την κινητοποίηση της ομάδας.

Επισημαίνεται ότι για την υλοποίηση ενός σχεδίου εργασίας είναι αναγκαία η ενεργός συμμετοχή και συλλογική δράση των μαθητών στο πλαίσιο της επικοινωνιακής προσέγγισης. Ο ολοκληρωμένος σχεδιασμός είναι δεσμευτικός για την ομάδα και για τούτο τα μέλη της πρέπει να συμμετέχουν ενεργά σε όλη την πορεία διεξαγωγής του σχεδίου εργασίας. Η μέθοδος αυτή θεωρείται μια ανοικτή διαδικασία μάθησης και εξελίσσεται ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες και τα ενδιαφέροντα όσων συμμετέχουν. Κατά την επιλογή των θεμάτων θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και να αξιοποιούνται ανάλογα οι δυνατότητες των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, καθώς και των παιδιών με ιδιαίτερα εθνοτικά, πολιτισμικά, θρησκευτικά, γλωσσικά και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά, ώστε να συμμετέχουν ενεργά στην όλη διαδικασία.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στο πλαίσιο της «έρευνας» που διεξάγεται κατά τη διάρκεια ενός σχεδίου εργασίας είναι διαφοροποιημένος σε σχέση με αυτόν που αναλαμβάνει κατά την παραδοσιακή διδασκαλία. Από φορέας-μεταδότης της γνώσης και κέντρο της διδακτικής διαδικασίας μετατρέπεται σε συνερευνητή, συνεργάτη και καθοδηγητή. Παρακολουθεί τις δραστηριότητες των μαθητών, είναι αρωγός στις δυσκολίες που θα παρουσιαστούν κατά την εκτέλεση του σχεδίου εργασίας, όχι ως αυθεντία αλλά ως εμπειρότερος συμμετέχων. Με τη μεθοδολογία αυτή αξιοποιείται η δυναμική της συνεργαζόμενης μαθητικής ομάδας και υλοποιείται σε ένα κλίμα αποδοχής, ενθάρρυνσης και δημιουργικότητας, καθώς ο κάθε μαθητής κατέχει κεντρικό ρόλο

σε όλη τη διαδικασία και ο δάσκαλος διευκολύνει και συμβουλεύει, ώστε να επιτυγχάνεται η κατάρκτηση της γνώσης και η καλλιέργεια των στάσεων και των δεξιοτήτων που απαιτεί η σημερινή κοινωνία της Πληροφορίας και της Γνώσης.

Από την μέχρι σήμερα εφαρμογή της Ευέλικτης Ζώνης θεωρείται σημαντική η εμπειρία που απέκτησαν οι σχολικοί σύμβουλοι και οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στο πρόγραμμα. Η ανάλογη αξιοποίησή τους κατά την επέκταση και στη συνέχεια κατά την πιθανή φάση της μελλοντικής γενικής εφαρμογής της καινοτομίας αυτής σε όλα τα σχολεία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης της χώρας θα οδηγήσει στον εκσυγχρονισμό και στη βελτίωση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας του εκπαιδευτικού μας συστήματος. Καθώς το μέτρο αυτό δεν είναι αποσπασματικό αλλά βρίσκεται και σε αρμονία με ανάλογες ευρωπαϊκές εκπαιδευτικές προσπάθειες, η πανταχόθεν στήριξή του, αλλά και η αλληλοστήριξη, ίσως είναι μια διαδικασία που πρέπει να υπερβεί τις οποιεσδήποτε θολές αμφισβητήσεις· ίσως καταδειχθεί μια σημαντική εκπαιδευτική προσφορά, μια «όαση» στη «διψασμένη» εκπαιδευτική κοινότητα για πρωτοβουλία και ευελιξία. Ένα χρέος προς τη μαθητιώσα νεολαία της χώρας μας που πρέπει να ξεπληρώσουμε με ευχαρίστηση.

Βιβλιογραφία¹

- Αλαχιώτης, Σ. (2002, 24 Μαρτίου). Πώς θα είναι το σχολείο του μέλλοντος; *Το Βήμα της Κυριακής*.
- Αλαχιώτης, Σ. (2002, 19 Μαΐου). Το δημιουργικό σχολείο δεν είναι ουτοπία. *Το Βήμα της Κυριακής*.
- Αλαχιώτης, Σ. (υπό δημοσίευση). Για ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 7.
- Amaro, G. (2000). Curriculum Innovation in Portugal: The Area Escola - An arena for cross-curricular activities and curriculum development. Unesco IBE. <http://www.ibe.unesco.org>.
- Γληνός, Δ.Α. (1925). Ένας άταφος νεκρός. *Μελέτες για το εκπαιδευτικό μας σύστημα*. Εταιρεία Αθήνα.
- C.I.D.R.E.E. (Σύνδεσμος Παιδαγωγικών Ινστιτούτων της Ευρώπης) (1999). *Across the Great Divides*, μτφ. Ηλιάδης, Ν.-Γαλανοπούλου, Α.: Διεπιστημονική Διδασκαλία και Μάθηση στο Σχολείο της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

1. Η παρατιθέμενη βιβλιογραφία είναι ενδεικτική.

- Δάλκος, Γ. (1998). Η τέχνη και το αίτημα της διεπιστημονικότητας-διακλαδικότητας κατά τη διαμόρφωση σύγχρονων αναλυτικών προγραμμάτων. *Τα Εκπαιδευτικά*, 47-48.
- Δημαράς, Α. (1980). *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε*. Αθήνα: Ερμής.
- Dunne, E., & Bennet, N. (1990). *Talking and Learning in Groups*. London: Macmillan.
- Frey, K. (1998). *Η μέθοδος Project*, μτφ. Κλ. Μάλλιου. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.
- Galton, M., & Williamson, J. (1992). *Group work in the primary classroom*. London: Routledge.
- Hargreaves, A. (1994). *Changing Teachers. Changing Times: Teachers' Work and Culture in the Post-modern Age*. London: Cassell.
- Hayes, N. (1994). *Εισαγωγή στις γνωστικές διαδικασίες*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Θεοφιλίδης, Χ. (1997). *Διαθεματική προσέγγιση της διδασκαλίας*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Κανάκης, Ι. (1987). *Η οργάνωση της διδασκαλίας-μάθησης με ομάδες εργασίας*. Αθήνα.
- Lane, R. (1985). *Project work in the primary school*. London: Routledge.
- Lawton, D., Cairns, J., & Gardner, R. (eds) (2000). *Education for citizenship*. Great Britain: Cromwell Press.
- Meyer, E. (1987). *Ομαδική διδασκαλία. Θεμελίωση και παραδείγματα*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Πασχάλης, Α. (2000). Η διαθεματική διδασκαλία στο δημοτικό σχολείο. Η μελέτη μιας επιλεγμένης περίπτωσης. *Εκπαιδευτική Κοινότητα*, 53.
- Slavin, R. E. (1989). *School and Classroom Organization*. Hillsdale, N.J.: Laurence Erlbaum.
- Φερρό, Μ., & Ζαμμέ, Φ. (2000). *Ποιες γνώσεις και ποιες αξίες να μεταδώσουμε στα παιδιά μας*; Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Χρυσαιδίης, Κ. (1994). *Βιομαθητική-επικοινωνιακή διδασκαλία. Η εισαγωγή της μεθόδου Project στο σχολείο*. Αθήνα: Gutenberg.
- Walker, D., & Soltis, J. (1997). *Curriculum and aims*. New York and London: Columbia University, Teachers College.
- Waters, D. (1982). *Primary schools projects*. London: Heinemann.
- ΦΕΚ 1376, τ. Β' 18-10-2001. «Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών για το Νηπιαγωγείο», «Πρόγραμμα Σπουδών Νηπιαγωγείου», «Ευέλικτη Ζώνη», «Πρόσθετες Διαθεματικές Προσεγγίσεις».